مێژووی کورد یان تەنگەژەی بیرو مێژووی ڕواڵەت؟

نەجاتی عەبدوڵلا

بەداخەوە تا ئێستا مێژووی کورد بە جۆرێکی زانست و وەک مێژوو نەنووسراوەتەوە. ئەو نووسینەی بەناوی مێژووەوە دەنووسرێن تاکوتەرایان لە چوارچێوەی زانستی مێژوودا نووسراونەتەوە. لەم دەساڵەی دواییدا مێژووی کورد لە هەموو بابەتێکی دیکە زیاتر بەرچاو کەوتووە و زۆری دەربارە نووسراوە، کە بەداخەوە زۆربەیان لە ژێر تائسیری «گرێی بێ دەوڵەتی و هەستی نیشتمانی و ئێگزیلدا، یا وەک کاردانەوەیەکی دەروونی دژ بە بندەستەیی فارس و تورک و عارەبدا نووسراونەتەوە. بۆیە دەبینین نووسینەکان زۆر شاعیرانە تێکەڵ بە هەست و نەستی عاتیفی بوون، تا وای لێهاتووە هێندە بە خۆماندا هەڵگوتووە کە بەرچاوی خۆمان ونکردووە. لەبەر جەوری ستەم و ملهوڕی داگیرکاران، خۆمان بە بەرز گرتووە و مێژوویەکی ناڕاستمان بۆ خۆمان نووسیوەتەوە، کە ئەگەر لە دوارۆژدا کورد ببێتە خاوەن دەوڵەت، دەبێت سەرلەبەری ئەم نووسینانە راستبکرێنەوە. چونکە مێژوو دەبێت لە عاتیفەو سۆزو ئینتیمای نیشتیمانییەوە دوور بێت.

زۆر جاران هێندێک باسی مێژوویی دەبینم کە هیچ موخاتەبەیەکی ئەقلی و هیچ لێکدانەوەیەکی زانستی تێدا نابینم. جگە لە سۆز و کەفوکوڵی بێدەوڵەتی و پیاهەڵدان و ستایش و گەورەکردن شتێکی دی نین.

لە سەرێکی دیکەوە زۆر نووسەری کورد راست وچەپ کەوتوونەتە نووسینەوەو دووبارەکردنەوەی شتەکان بێ ئەوەی شتێکی نوێ بڵێن.

لە ژمارە «١٦»ی رابووندا وتارێکی کاک کەریمی حسامی، بە نێوی «رووداوێکی گرینگ لە مێژووی نەتەوەکەماندا» بڵاوکراوەتەوە. وتارەکە جگە لە زمانێکی شاعرانە و هەست و کوڵێکی پڕ تاسە و نۆستالیژیا و گەڕانەوە بۆ دواوە هیچی دیکەم تێدا نەبینی. سەرەڕای ئەوە راستییەکان زۆر گەورە کراون و، پێم وایە لە زۆر جێگەدا دروست مێژووی رواڵەتە تا مێژووی هەقیقەت.

لە سەرەتادا کاک کەریم دەنووسێت: لێرە پێویستە ئەمە روون بکرێتەوە کە ئەم «دەوڵەتە بچووکە» لە ٢٢ی یانڤاری ١٩٤٦ دامەزراوە.

جارێ بەر لە هەر شتێک دەمەوێت ئەوە روون بکەمەوە کە کۆماری مەهاباد، یان کۆماری کوردستان هەرگیز دەوڵەت نەبووە بە مانای چەمکی زانستی دەوڵەت. ئەگەر بشێ بڵێین حکومەتێکی ناوخۆیی بووە و بەس، چونکە دیارە دەوڵەت و حکومەت دوو چەمکی جیاوازن و نابێت تێکەڵ بکرێن. لە لایەکی دیکەوە کۆماری مەهاباد لەلایەن هیچ رێکخراوێکی نێودەوڵەتییەوە بە رەسمی دانی پێدا نەنرابوو، تا هێزی یاسایی خۆی وەربگرێت و بە حکومەت بناسرێت. تەنیا ئەوە نەبێت کە لەئانجامی کۆمەڵێک ناکۆکی نێودەوڵەتی ، لاوازبوونی دەسەڵاتی شاهەنشاهی لە کوردستان، وەزعێک هاتە پێشەوە کە کورد بۆخۆی تەشکیلاتێکی ئیداری دامەزراند و ناوی نا کۆمار.

لە چمکێکی دیکەدا کاک کەریم دەنووسێت: لە بارەی ناوی کۆمارەوە وشەی کۆماری «مەهاباد» بە هەڵە کراوەتە باو، کوردستانەکەیان لێ ئەستاندۆتەوە

مەهابادیان پێوە نووساندووە.

من پێم وایە راستییەکەی هەر کۆماری مەهابادە، چونکە لەخۆڕا نییە کە ئەم ناوەیان پێبڕیوە. دیارە کاک کەریم لەخۆی نەپرسیوە کە بۆچی ئەم ناوەیان پێبڕیوە. من پێم وایە خەڵک باشترین مێژوونووسن. کۆمارێک کە سنووری دەسەڵاتی تەنیا لە شاری مەهاباد گیربخوات و هەوڵێک نەدات تەنانەت ناوچەکانی نزیکی خۆیشی بخاتە ژێر قەڵەمڕەوی خۆیەوە، بێگومان لەم نێوە زیاتر بە خۆیەوە هەڵناگرێت. ماوەی نزیک بە ساڵێک ئەو هەموو ناوچە زۆرو زەوەندەی کوردستانی خۆرهەڵاتی ئاوای فەرامۆش کردبوو، کە ئەمە گەورەترین هەڵەی سیاسیی کۆماری مەهاباد بوو. بۆیە ئەگەر ناوی کۆماری کوردستانی گەورەش لە خۆی بنێت، هەر «کۆماری مەهاباد»ە. دیسان مەسەلەکە مەسەلەی نێوان رواڵەت و گەوهەرە!

کاک کەریم دەنووسێت: «هێزە بە رواڵەت دیموکرات و شۆڕشگێڕەکانی ئێرانیش کۆماری کوردستان بە (بزوتنەوەی خودموختاری) دەزانن و لەم چوارچێوەیەدا هەمیشە دیفاعیان لێکردووەو بۆچوونیان لەگەڵ کۆنەپەرستی ئێران لەم خاڵەدا لێک جیادەبێتەوە».

کۆماری مەهاباد، خۆیشی وەک ستراتیژ و بەرنامە، هیچ کاتێک دروشمی سەربەخۆیی کوردستانی بەرز نەکردۆتەوە. من کارم بەسەر ئەوەوە نییە شاعیرێک، یان رووناکبیرێکی کورد لە رۆژنامەی کوردستان، یان لە گۆڤارێکدا، باسی سەربەخۆیی کوردستانی کردبێت. خۆ ئەگەر ئەدەبیاتی بزووتنەوەی کورد لەشاخ لە ساڵانی ۱۹۷٦- ۱۹۹۱ تەماشابکەین دەیان وتار لەسەر سەربەخۆیی کوردستان دەخوێنینەوە، لەکاتێکدا دروشمی بزوتنەوەکە «ئۆتۆنۆمی راستەقینە» بووە.

پێشەوا لە هەڤپەیڤینێکی رۆژنامەوانی لەگەڵ رۆژنامەی (لە رێگەی نیشتمان)ی تورکیدا،

رۆژنامەنووسەکە بە مەبەستی خوێندنەوەی بیری پێشەوا و ئاشنا بوون بە دیدو بۆچوونی سەرۆکی کۆمار لەمەڕ ستراتیژ و دوارۆژی ئەم کۆمارە لە پێشەوا دەپرسێت: ئایا ئێوە نیاز و مەرامتان چییە و دەکرێت خواستەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانم بۆ روون بکەیتەوە؟

پێشەوا لە وەڵامدا دەڵێت: «نەتەوەی کورد دەیەوێت ئازاد و سەربشک بێ لە ئیدارەی کاروبارەکانی نێوخۆی خۆی و بە دەستی خۆی ئەو سەربشک بوونە لە چوارچێوەی مەرزە دەوڵەتییەکانی ئێراندا وەدەستبێنێ»١».

بە داخەوە ئەم چوارچێوەیە تا ئێستا لای سیاسەتوان و سەرانی کورد هێندە پیرۆزکراوە کە مەگەر لای کۆلۆنیالیستەکانی کوردستان هێندە پیرۆز بێت.

رۆژنامەنووسەکە لە پێشەوا دەپرسێت.: ئایا ئێوە پەیوەندیتان لەگەڵ کوردەکانی دیکەدا هەیە؟ ئایا داوای یەکبوونیان ناکەن؟

پێشەوا لە وەڵامدا، بەبێ هیچ ئەملاو ئەولایەک بە کورتی دەڵێت: «نەخێر بە هیچ شێوەیەک». جا ئەگەر ئەمە وتەی سەرۆک کۆماری کورد بێت بۆ دەبێ ئێمە راستییەکان بە لایەکی دیکەدا ببەین. خۆ ئەگەر وادابندرێت کە ئەمە قسەی پێشەوا نین و.رۆژنامە نووسەکە بۆی هەڵبەستوون، پێموایە سەرۆک کۆمار تورکی دەزانی و دەیتوانی دوای خوێندنەوەی هەڤپەیڤینەکە روونکردنەوەیەک بنووسێت.

کاک کەریم رەخنە لە هێزە بە رواڵەت دیموکرات و شۆڕشگێڕەکانی ئێران دەگرێت، کە لە ترسی شۆڤێنیزمی فارس مەبدەئی «دیاریکردنی مافی چارەنووسی میللەتان دەخەنە ژێر پێ و بە تەواوی خاکی ئێرانییەوە دەنووسێن». جا باشە بۆ گلەیی لەو هێزە ئێرانییانە بکرێت، چما هێزە بە گەوهەر دیموکرات و شۆڕشگێڕەکانی کوردستانی رۆژهەڵات تا ئێستا خەون بە خودموختارییەوە نابینن و داوای دیموکراتی بۆ ئێران ناکەن؟ ئەگەر حیزبە کوردییەکان خۆیان داوای خودموختاری نەگریس بکەن، ئیدی بۆ دەبێت گلەیی لە هێزە بە رواڵەت دیموکرات و شۆڕشگێڕەکانی ئێران بکەین؟!

کاک کەریم هەندێک شتی نووسیوە، کە بەڕاستی مرۆڤ سەرسام دەبێت و دەکەوێتە نێو سەرج و لێکدانەوە: «دەوڵەتێکی نەتەوەیی بە شێوەی مۆدێرن دامەزراند و لەسەر شێوە و رێ و شوێنی دیموکراسیی نوێ کاروباری ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی بەڕێوە دەبرد».

مرۆڤ کە ئەمە دەخوێنێتەوە لە مێژوو بێ ئومێد دەبێت. هەمووی پەنجا ساڵ بەسەر ئەم کۆمارەدا رەت نەبووە کەچی ئاوا باسدەکرێت! ئەی ئاخۆ دەبێت ئەو شتانەی دەربارەی لۆلۆ و گۆتییەکان و مێدییەکان و مێژووی کۆن نووسراون تا چەند لە راستییەوە نزیک بن؟. نازانم کاک کەریم مەبەستی لە «دەوڵەتێکی نەتەوەیی شێوەمۆدێرن»، یان لە «رێ و شوێنی دیموکراسی نوێ» چییە؟

کۆماری مەهاباد لە راستیدا بەدەست چەند سەرۆک خێڵ و هۆزێکەوە بوو. جووتێرەکان، کە نزیکەی ٩٠٪ی کۆمەڵگای ئەوسای کوردەوارییان پێکدەهێنا، بە شێوەیەکی دیکەو بە ناوێکی دیکەوە کەوتنە بندەستی هەمان ئەو ئاغایانەی لە سەردەمی پاشایەتییدا دەی چەوساندنەوە. کۆمار هیچ هەنگاوێکی هەڵنەگرت بۆ دابەشکردنی زەویو چارەسەری کێشەو گرفتی جووتێران، کە هێزی گەورەی کۆمار بوون. جگە لەوە هیچ گۆڕانێک بەسەر وەزعی کۆمەڵایەتی چینە زەحمەتکێشەکان دانەهات، مەسەلەی ئافرەت هیچ هەنگاوێکی بۆ هەڵنەگیرا. خەڵک چەکدار نەکران و سوپایەکی بەهێز و یەکگرتوو پێک نەهات. جگە لەوەش سەرۆک هۆزەکان لە سەرەوە نمایندەی کۆمار بوون و، لە بنەوەش پەیوەندییان لەگەڵ حکومەتی کۆنەپەرستی

ئێراندا گرتبوو. قانیعی شاعیری چەوساوەکان، وەک چاوساغێک لەو دەورانە، لە گەرمەی رووداوەکاندا ژیاوە و هەستی کوردایەتی بەکێشی ناو کۆماری کردبوو. لە نامەیەکدا، کە لە مەهابادەوە، بۆ حەمەبۆری هاورێی نووسیوە حەسرەتی خۆی هەڵدەرێژێت و دەڵێت: داخەکەم ئەوەی ئێمە لەوێ تێیگەیشتبووین لێرە وا نییە، ئەمن ژیانم لە خۆم تێکدا ئەتۆ وا مەکە، وابزانم زۆری پێناچێ و رێی گەرانەوە بەر هەمووومان دەکەوێ«۲»

جا بە ڕاستی هەروا دەرچوو و هێندەی پێنەچوو کۆمار بە چاوترکانێک روخا. من پێم وایە ئەگەر سۆڤیەتیش خۆی نەکێشابایەوە، کۆماری مەهاباد لەناوخۆیدا هەرەسی دەهێناو دەروخا. چونکە هەموو سەرەتا بابەتییەکانی ئەم روخانە لە ئارادابوون. کۆمارێک خاوەنی سوپایەکی نیزامی نەبێت، هیچ هەنگاوێک نەهاوێت بۆ باشترکردنی گوزەرانی خەڵک و، هەموو حوکمڕانییەکە بەدەست ئاغاو سەرۆک عەشیرەتەکانەوە بێت، ئەوا چارەنووسی لەوە باشتر نابێت کە دیمان.

کاک کەریم خۆی دەنووسێت: «ئەوان کەرەسەی چەک و بەرگرییان داوە بە ئاغا و دەرەبەگ و سەرۆک عەشیرەتەکان و پەیوەندیی راستەوخۆ لە نێوان هێزی بەرگری خەڵک و کۆماری کوردستان بەرقەرار نەبوو. دەرەبەگ و سەرۆک عەشیرەت بە دڵخوازی خۆیان ئەو چەک و کەرەسەیان داوە بەو کەسانەی کە جێگای متمانەی خۆیان و سەر بە خۆیان بوون». ئەمە باشترین بەڵگەیە کە کۆماری مەهاباد بەدەست سەرۆک عەشیرەت و سەرۆک خێڵەکانەوە بوو. دەپرسم ئەرێ ئەو «شێوە مۆدێرن» و «دیموکراسییە نوێیە»ی کە لە پێشدا باست کردن پێچەوانەی قسەکەی بەرێزتان نابێتەوە؟

لە کۆتایی وتارەکەیدا، کاک کەریم دەنووسێت:

«پێشەوا هەر وەک لە سوێندەکەیدا گوتبووی بە فیداکردنە گیانی خۆی خەڵک و وڵاتەکەی لە دەستدرێژی خاینانی خۆی و کوشتاری لەشکری داگیرکەری دوژمن پاراست». بە پێچەوانەوە من پێم وایە ئەمە گەورەترین هەڵەی سیاسیی پێشەوا بوو. ئەگەر سەرکۆمار لە شار دەرچووبایە مەسەلەکە باشتر دەشکایەوەو، کێشەکە بەردەوامی پێوە دەما و زۆرانبازییەکە وا بە سووک و ئاسانی کۆتایی پێنەدەهات.

لە کۆتاییدا حەزدەکەم ئەوە بڵێم کە با فێربین شتەکان وەکو خۆیان ببینین، وەکو گەوهەر، وەکو رواڵەت بەیەکەوە.

غۆیان-ئایاری ۱۹۹٦

پەراوێزەکان:

۱- پێشوا لە هەڤپەیڤینێکی رۆژنامەوانیدا، وەرگێرانی نەجاتی عەبدوڵڵا، رۆژنامەی برایەتی، ژمارە ۲۰۹٥ رۆژی ۸-۱۰-،۱۹۹٤.

۲-نووسەری کورد، خولی سێیەم، ژمارە ٥ ، ۱۹۸٦